

УДК 658.1

І.В.Ісар,

Буковинський державний фінансово-економічний університет,
м. Чернівці

РЕЙДЕРСТВО В УКРАЇНІ ЯК ОДНА З ПЕРЕШКОД РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено сутність та основні чинники розвитку рейдерства, визначено масштаби та рівень його розвитку в Україні, вказано основні схеми недружнього захоплення підприємств та напрямки його подолання.

В статье исследованы сущность и основные факторы развития рейдерства, определены масштабы и уровень его развития в Украине, указаны основные схемы недружественного захвата предприятий и направления его преодоления.

The article examines the nature and main factors of raiding, defined scope and its development in Ukraine, main circuit hostile takeovers and directions to overcome it.

Ключові слова: рейдер, рейдерська атака, міноритарні акціонери, мажоритарні акціонери, недружнє захоплення.

В умовах становлення в Україні ринкової економічної системи, основою якої є малі та середні суб'єкти господарювання, досить гостро постає питання незаконного захоплення цих підприємницьких структур, або т. зв. «рейдерство». Тому можна говорити про те, що дана проблеми зачіпає інтереси як вітчизняних, так і іноземних суб'єктів господарювання та інвесторів. Ці явища стали реальною загрозою економіці загалом, руйнується вітчизняний бізнес, підприємництво і виробництво, посилюється напруга в економічному просторі країни, оскільки практично будь-яке підприємство може стати об'єктом рейдерської атаки або економічного шантажу, і в результаті економіка позбавляється незалежності. Об'єктами рейдерських атак стають як найліквідніші приватні підприємства, так і найменш захищені, але стратегічно важливі науково-дослідні інститути та наукомісткі підприємства.

Світова практика показує, що в більшості випадків злиття та поглинання відбувається за взаємною згодою обох підприємств. Однак трапляються і випадки ворожих захоплень, коли керівники не погоджуються щодо такого приєднання. Саме таке недобросовісне захоплення та поглинання підприємств в економічній літературі прийнято називати «рейдерством».

На сьогодні можна говорити про досить високу актуальність цієї теми в Україні, оскільки рейдерські атаки відчули на собі багато фірм та компаній.

Дослідженням проблематики поширення в Україні рейдерства та визначення схем рейдерських захоплень і протидії ним займалось багато вчених, серед яких Л.Шевченко, М.Мельник, З.Варналій, С.Васильчак, О.Беліков.

Так, Л.І.Шевченко та М.І.Мельник досліджували основні схеми розвитку недружнього захоплення підприємств, які є найбільш типовими для українських реалій.

З.С.Варналій зосередив свою увагу на масштабах розвитку рейдерства в Україні та основних причинах його розвитку, при цьому він також розглядає основні шляхи проведення рейдерських захоплень підприємств.

Мета роботи – проаналізувати активність та особливості рейдерства в Україні; визначити основні проблеми вітчизняних підприємств, які виникають

під час антирейдерського захисту; порівняти українську та зарубіжну рейдерську тактику; розглянути способи, які використовуються рейдерами під час проведення захоплення; запропонувати основні шляхи подолання рейдерства в Україні.

Термін «рейдерство» походить від англійського «raid» (дослівно «набїг», «раптовий напад»). Компанію, що поглинає іншу компанію шляхом масового скуповування акцій компанії-жертви з метою одержати контрольний пакет, називають "рейдером" (англ. raider) [4, с.189].

За З.П.Варналієм, рейдерство – це недружнє, поза межами дії цивільного законодавства, спрямоване проти волі власника, захоплення чужого майна на користь іншої особи, встановлення над майном повного контролю нового власника в юридичному та фізичному розумінні з використанням корупційності чиновників та з застосуванням сили [2].

У класичному розумінні рейдерами є фізичні або юридичні особи, які оволодівають акціонерною компанією без згоди її акціонерів, працівників, адміністрації, та використовують у цих цілях процедуру купівлі на відкритих торгах чи агресивного скуповування контрольного пакета акцій.

Для українських реалій більш характерним є розуміння рейдерів як організованих груп, що діють під прикриттям, з метою перерозподілу власності шляхом недружнього, незаконного поглинання будь-якими методами. І рейдерство в нашій державі здебільшого набуває форм цілеспрямованого недружнього захоплення власності шляхом ініційованого бізнес-конфлікту на підставі судових рішень, винесених або на основі фальшивих документів, або без запрошення в суд власника судами, що перебувають на інших територіях.

Рейдерство є у всьому світі. Якщо це законне рейдерство, тобто якщо на ринку перерозподіляється власність законними методами на користь ефективних компаній, це вважається нормальною діяльністю. У розвинених країнах рейдерство не є таким небезпечним, використовуються здебільшого економічні важелі: аналіз ринку, з'ясування кон'юнктури, участь у біржових торгах, гра на ринку цінних паперів тощо. Існують погляди, що компанії, які займаються даним видом діяльності на законних підставах, певною мірою очищують ринок. Але проблема в тому, що в Україні рейдерство найчастіше має кримінальний характер, де незаконним чином відбираються активи в ефективних власників [2].

Рейдерами можуть бути:

- окремі особи, що використовують корупційність певних структур влади й управління, що прагнуть заволодіти чужим житлом й іншою власністю;
- спеціальні фірми або групи людей, що об'єдналися з метою професійного зайняття рейдерством, у тому числі групи, що спеціалізуються на захопленні земель, кварталів, підприємств, акцій тощо;
- галузеві холдинги, що прагнуть до усунення конкурентів у своїй сфері шляхом їхнього поглинання;
- великі холдинги й фінансово-промислові групи, що знаходяться, як правило, у великих містах, і володіють великими ресурсами й можливостями,

скуповують землі, бізнес у різних галузях, і все коштовне для збільшення своїх активів;

- несумлінні керівники, що мають доступ до особливо важливих для компанії документів, схем керування та активів;

- партнери по бізнесу або дрібні акціонери тощо.

За останні роки в Україні на собі відчули рейдерські атаки приблизно 4000 підприємств, точніше – 3,7 тис. Як правило, замовника рейдерської атаки цікавить нерухомість підприємства, вигода від продажу металоконструкцій або ж повна зупинка працюючого об'єкта чи визнання його банкрутом (у разі конкурентної боротьби). Середньостатистична норма прибутку рейдера в Україні, за експертними оцінками, становить близько 1000% [1, с.74]. Хоча дехто з дослідників, такі як І.О.Тивончук та Г.Я.Глинська, вважають, що в середньому рівень їх рентабельності знаходиться в межах від 200 до 300%, що і привертає велику увагу суспільства до цього «напрямку діяльності». За експертними оцінками, щорічний обсяг сегмента поглинань і злиттів (без приватизації) становить майже 3,5 млрд. дол.. США. Можна говорити і про те, що в Україні діє близько 30-50 спеціалізованих рейдерських груп, що складаються з професійних юристів та економістів, при цьому результативність їх атак становить 90%. Українське рейдерство має відчутну кримінальну складову: до захоплень залучаються збройні формування, а подекуди навіть співробітники правоохоронних органів.

Газета «День» пише про загрозливий розмах рейдерства в Україні. За даними дослідження "Міжнародний огляд економічних злочинів" за 2011 рік, наведеними компанією PricewaterhouseCoopers, незаконне привласнення майна є найпоширенішою формою економічних злочинів в Україні (73% у 2011 порівняно з 59% 2009 року). Тобто на основі цих даних можна спостерігати за тенденцією зростання рейдерських атак в Україні.

Також про зростання недружніх захоплень свідчать й інші джерела інформації. Так, за даними Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств у 2010 році розглянула 900 звернень (близько 75 на місяць), пов'язаних з незаконним захопленням підприємств, в той час як в 2011 році щомісячно реєструвалось приблизно 200 таких звернень.

За оцінками експертів, рейдери в своїй діяльності поділяються на такі групи «білі», «сірі» й «чорні». «Білі» діють винятково за законом. Прагнучи захопити ласий шматок, «білі» рейдери йдуть на воістину фантастичні, але цілком законні заходи, аби підірвати економічне становище підприємства. «Сірі» використовують сумнівні методи, балансуючи на межі законності. Вони цілком можуть застосувати подвійний реєстр або фальсифікувати результати виборів зборів акціонерів. «Чорні» не гребують навіть використанням силових методів, хоча їхні головні інструменти – підкуп чиновників і підробка документів [1, с.71].

При проведенні «захоплення» рейдери в основному користуються такими 5 основними схемами:

1. Захоплення через акціонерний капітал свідчить про те, що він сильно розпорошений або недостатньо контролюється. Початком атаки є скупка акцій. Як правило, рейдери планують скупити близько 10-15 % акцій – ця кількість є достатньою, щоб ініціювати проведення зборів акціонерів з «потрібним» порядком денним, наприклад, зміною керівництва підприємства. Акціонерне товариство, власником якого є трудовий колектив, – найпривабливіший об'єкт для рейдера. Одержуючи невисокі зарплати, працівники без особливих коливань продають свої цінні папери тому, хто пропонує ціну в 5-10 разів більше номінальної вартості (однак все одно менше їх реальної вартості) [4, с.191].

2. Захоплення через скупку заборгованостей. Прострочені борги підприємства скупуються в дрібних кредиторів за низькими цінами, потім консолидуються й пред'являються до одночасної виплати. Нездатність підприємства розрахуватися за своїми обов'язками дає підстави для початку процедури банкрутства або санації з усіма наслідками, що випливають із цих процедур. Завод, що перебуває на санації, не підконтрольний ані його власнику, ані менеджменту. Головна діюча особа – керуючий санацією, якого, як правило, рейдери легко можуть зацікавити «співпрацею».

3. Захоплення при допомозі менеджерів підприємства. Наділений значними повноваженнями директор може сприяти швидкому виведенню майна з підприємства на підконтрольні рейдеру структури. Таким чином, власник підприємства може залишитися з акціями, які нічого не варті. Менеджмент легко може спровокувати фінансові проблеми на заводі, наприклад, санкціонувавши покупку сировини за завищеними цінами або взявши кредит під нереальні відсотки.

4. Наявність в діяльності підприємства певних незаконних моментів може використовуватись рейдерами. Приватизація багатьох об'єктів в Україні у свій час проводилася недостатньо прозоро, в окремих випадках – з порушенням законодавства. Понад те, приватизація деяких підприємств в Україні проводилася за класичними рейдерськими схемами. Податкова адміністрація регулярно заявляє про виявлені схеми ухилення від сплати податків, що також може мати наслідком несплату дивідендів, приховання прибутків, заниження зарплати і т. ін., що, в свою чергу, призводить до невдоволення окремих акціонерів господарюючих суб'єктів і розширенню поля дії рейдерів [3, с.133].

5. Каскадний метод захоплення, який полягає в об'єднанні кількох попередніх схем і їх поетапному або одночасному застосуванні щодо одного підприємства з метою відволікання уваги менеджерів. Так, рейдери можуть виставити компанії позов щодо повернення суми зобов'язань, і коли менеджери фірми будуть зайняті розв'язанням цієї проблеми, можуть одночасно проводити скупку акцій у міноритарних акціонерів.

Тому для розв'язання проблеми рейдерства в Україні варто провести низку таких заходів: 1) створити ефективну законодавчу базу протидії рейдерським захопленням; 2) створити депозитарну систему власників акцій підприємств; 3) розробити законодавчі норми, що захищали б приватну власність і не

дозволяли через суди відбирати справедливо придбані активи; 4) в основному рейдери діють дуже швидко, тому законодавчо треба унеможливити швидку передачу у власність спільних об'єктів; 5) надати на законодавчому рівні можливість поновлення юридичного статусу незаконно реорганізованої юридичної особи; 6) створити відкриті списки судових позовів і судових рішень, що характеризувались рейдерським захопленням підприємств.

Список використаних джерел:

1. Шевченко І.Л. Рейдерство: основні схеми здійснення та засоби захист / І.Л. Шевченко // Економічний простір. – 2008. - № 13. – С. 69-76.
2. Мельник М.І. Організаційно-правовий механізм подолання рейдерства в Україні: суть та основні напрями вдосконалення / М.І. Мельник // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. - № 1.
3. Варналій З.С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання / І.І.Варналій З.С.Мазур // Стратегічні пріоритети. – 2007. - № 2(3). – С. 129 – 136.
4. Васильчак С.В. Особливості прояву рейдерства в Україні / С.В.Васильчак, Н.Т.Копитко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.11. – С. 189-194.
5. Бабич Т. Рейдерство в Україні – загроза національній безпеці / Т. Бабич // Віче. – 2010. – № 14. – С.2-5.